

Bij het zoeken naar slimme, nieuwe klimaatoplossingen in de stad zoeken we naar nieuwe vormen van samenwerking en uitvoering op lokaal niveau. Maar wat weten wij over de drijfveren, behoeftes en innovatiekracht van mensen, bedrijven, initiatiefgroepen in de stad? Wat beweegt hen? Hoe gaan zij te werk?

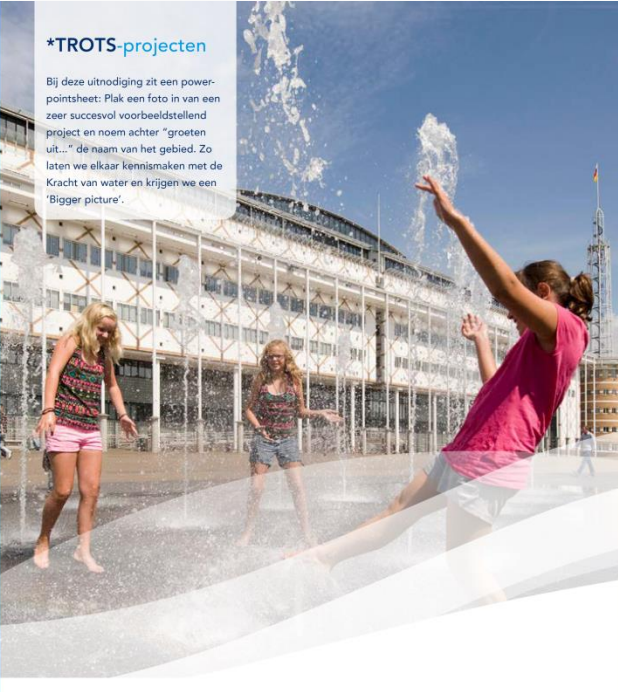
Gaan wij samen aan de slag en durven wij onze waterschap-maniër van denken om te keren en complementair te worden aan heel ander soort initiatieven die tegelijkertijd helpen bij het opvangen van klimaatverandering.

En zijn wij, waterschapsbestuurders, in staat de lokale oplossingen, met bijbehorende technologische en sociale innovatie krachtiger en groter te maken door deze te verbinden?

Om die reden hebben we kunstenaar, verbinder, wetenschapper en vrijdenker Harmen Zijp van de WAR uitgenodigd voor zijn verhaal. Geanne van Arkel van Interface laat ons zien op welke wijze deze wereldmarktleider in tapijttegels al jaren lang invulling geeft aan het begrip circulaire economie. Ze laat ons kennismaken met de champions league wat betreft netwerken.

***TROTS-projecten**

Bij deze uitnodiging zit een powerpointsheet: Plak een foto in van een zeer succesvol voorbeeldtelling project en noem achter "groeten uit..." de naam van het gebied. Zo laten we elkaar kennismaken met de Kracht van water en krijgen we een 'Bigger picture'.

UW WATERSCHAP

De kracht van water
Get The Bigger Picture

Datum: 25 mei 2016
Locatie: De Nieuwe Stad Amersfoort, Oude Fabriekstraat 5
Doelgroep: Waterschapsbestuurders

Programma

10.00 uur	Opening door heemraad Frans ter Maten van Waterschap Vallei en Veluwe
10.10 uur	Wat kunnen we leren van het bedrijfsleven, door Geanne van Arkel van Interface
10.35 uur	Hoe maak je de stad, door Harmen Zijp van de WAR
11.00 uur	Pauze
11.20 uur	Natuurlijk Ontwikkelen, door Marijke Jaarsma van Waterschap Vallei en Veluwe
11.35 uur	Pitches geselecteerde TROTS-projecten*
12.10 uur	Pitches vervolg KAS
12.15 uur	Lunch
13.00 uur	Einde programma

Aanmelden én inleveren TROTS-project bij [Andrea Peters](#), voor 20 mei 2016. Mocht u vragen hebben, aarzel niet om Andrea Peters te bellen (06-15 90 63 39).

Deze bijeenkomst vindt plaats in het kader van het Unie/Stowa open Netwerk Klimaat Actieve Stad (KAS). Wanneer kan KAS bij u terecht?

De kracht van water; The bigger picture!

Op 25 mei jl. vond in 'De nieuwe Stad' in Amersfoort de bestuurlijke KAS-bijeenkomst *De kracht van water, Get the bigger picture* plaats. KAS staat voor de Klimaat Actieve Stad. Centraal stond het zoeken naar nieuwe vormen van samenwerking en uitvoering op lokaal niveau, voor het vinden van slimme, nieuwe klimaatoplossingen in de stad. Wat weten wij over de drijfveren, behoeftes en innovatiekracht van mensen, bedrijven en initiatiefgroepen in de stad? Wat beweegt

hen? Hoe gaan zij daarbij te werk? Om die redenen waren Geanne van Arkel van Interface en Harmen Zijp van de WAR uitgenodigd om hun verhaal te doen.

Taalachterstand

Toen dagvoorzitter Frans ter Maten bij Waterschap Vallei en Veluwe aantrad als heemraad, wilde hij het woord 'klimaatactieve stad' niet meer horen. De buitenwereld snapt niets van deze term! Samen met de buitenwereld wil het waterschap werken aan water voor een leefbare, sociale en duurzame stad, waar wateroverlast en hitte geen probleem zijn. Niet samen met 'de burger', maar met de inwoners van de stad. De beste burger is namelijk een hamburger; geen inwoner voelt zich een burger! Begin je op een bewonersavond over klimaatactieve stad en burgers dan sta je al 1-0 achter.

Na deze inleiding, licht Frans ter Maten toe dat deze KAS-bijeenkomsten worden gestimuleerd door Unie en STOWA, omdat het goed is om samen te komen, uit te wisselen en inspiratie op te doen. Hij vindt het ook goed dat we deze meetings niet laten organiseren,

maar dat zelf doen. Vallei en Veluwe heeft dit opgepakt en hij nodigt andere waterschappen uit om aan het eind van deze meeting het vervolg hieraan te geven.

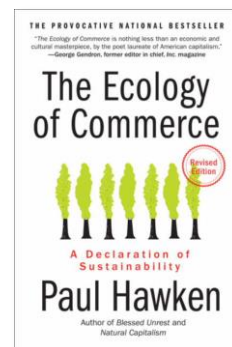
Op het tapijt brengen voor duurzaamheid en circulaire omgeving

Geanne van Arkel van Interface geeft een inkijk in de indrukwekkende reis die het bedrijf heeft gemaakt op weg naar een duurzame en circulaire omgeving. Interface is wereldmarktleider in tapijten en wel bekend van de Heuga tapijttegels. Vroeger werden tapijten van varkenshaar gemaakt. Later werd dit van nylons gemaakt, allemaal olieproducten. Of toen duurzaam werd geproduceerd? Vroeger betekende duurzaam dat je voldeed aan alle regels, aldus Geanne. Na het lezen van [The Ecology of Commerce](#) van Paul Hawken, lanceerde Interface

oprichter Ray Anderson in 1994 de overdonderde ambitie om in 2020 geheel geen olieproducten meer te gebruiken. Vooral twee principes hebben geholpen bij de uitwerking

van de visie om een herstellende bijdrage te leveren aan milieu en maatschappij: de *the natural step* en *biomimicry*.

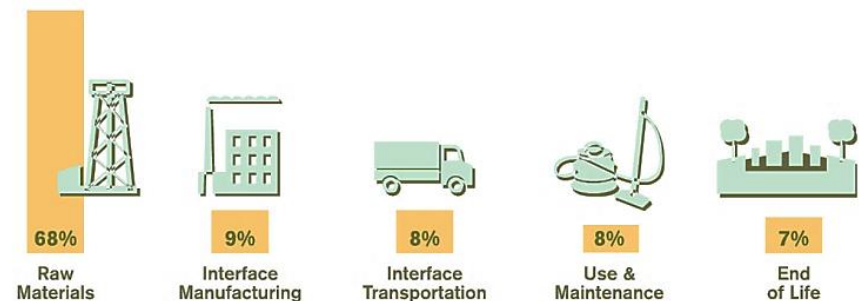
Geanne schetst de zeven fronten waarop wordt gewerkt aan deze visie. 1. Voorkomen van verspilling, geen afval 2. Schadelijke emissies vermijden, naar nul emissie 3.

Hernieuwbare energie inzetten, bijvoorbeeld zon en wind 4. De cirkel sluiten, onder andere met gerecyclede en bio-based grondstoffen. 5. Efficiënt transporteren 6. Betrokkenheid creëren en anderen overtuigen en helpen om duurzamer te worden, en 7. Innovatief ondernemen door het ontwikkelen van innovatieve producten en bedrijfsprocessen die de visie ondersteunen.

De werkelijke impact zit niet in je bedrijf of organisatie, maar vooral in de buitenwereld

Door anders te denken en samen verder te kijken, is een kansenkaart voor verbetering ontstaan. Hierbij is de levenscyclusanalyse gebuikt als management tool voor duurzaamheid. Naast de eigen productie en processen is verder gekeken, van aanleg, het gebruik en onderhoud van tapijt tot en met het recyclen van grondstoffen. Uit deze aanpak zijn concepten ontstaan zoals *Really Random*, geïnspireerd op hoe de natuur een

Samenwerken in de keten op basis van de feiten in de levenscyclusanalyse

(bos)vloer zou maken en *Microtuft*, waardoor 50% minder garen nodig is. Maar ook buiten de bedrijfspoorren zijn concepten ontwikkeld als *TacTiles*, waardoor bij aanleg geen lijm meer nodig is, *ReEntry*, het programma om gebruikte tapijten terug te nemen en grondstoffen hieruit terug te winnen, [Net-Works](#), waarbij Filipijnse vissers niet alleen op vis vissen, maar ook op visnetten en het *Evergreen Lease concept*, met blijvend gebruik van het product inclusief schoonmaak en onderhoud, wat ook levenslange klanten en ambassadeurs oplevert.

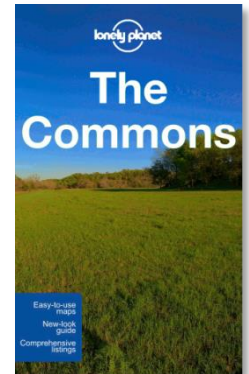
Andere fabrikanten, zoals een sokkenproducent, willen nu het voorbeeld van Net-Works volgen en bijvoorbeeld visnetten uit de Noordzee vissen en gebruiken. Zo veroorzaken we ook 'rimpelingen' naar andere sectoren.

Van license to operate naar license to exist

Bij de voortgaande verbetering spelen ook de medewerkers een belangrijke rol. Door trainingen op 3 *levels* wordt duurzaamheid in de organisatie verankerd. Level 1 is de basis voor alle medewerkers. Daarbij wordt onder meer gevraagd wat duurzaamheid voor de deelnemers betekent. Level 2 is voor het management en medewerkers die dat willen. Daarbij staat de vraag centraal wat de deelnemers voor de duurzaamheid van Interface kunnen betekenen. Level 3 ten slotte bestaat uit een tweedaagse in Europees verband, waarbij deelnemers worden uitgedaagd wat zij zouden willen doen of bereiken, waar hun hart ligt, om een idee of plan in te dienen en waarvoor dan middelen beschikbaar gesteld kunnen worden om daarmee aan de slag te gaan. De ideeën komen dus niet bij iemand op het bureau te liggen, maar bij de deelnemers zelf. Daarmee werken we aan *empowerment* van medewerkers, leveranciers en klanten. En bereiken we in plaats van een *license to operate* een *license to exist*!

The commons

Harmen Zijp neemt ons mee op zijn reis met als thema de *commons*. Het gaat er daarbij niet om hoe je de *@impact op de commons* zo klein mogelijk maakt, maar hoe je de *@impact van de commons* zo groot mogelijk maakt. Zijn reis staat ook in het teken van geschikte vormen van presentatie, waarbij ook kunst, muziek en theater gebruikt worden. Harmen geeft een aantal voorbeelden. Het [knopjesmuseum](#) is een combinatie van wetenschap en kunst. Een [programma](#) waarmee de waterhoogte op de kaart kan variëren en laagte in het maaiveld kan laten vollopen, waarmee een *citizen science* groep relicten van historische watersystemen opspoort in de omgeving van Amersfoort. Of de visualisatie van de gevolgen van zeespiegelstijging (of daling) door klimaatverandering door beeldprojectie op een kleine aardbol.

Een podium via guerilla tactieken

Het is echter geen traditionele wetenschap of kunst. Het is allebei en geen van beide. Op de zoektocht naar een podium, is de tactiek van guerrillakunst gevolgd door binnen te glippen op een bijeenkomst in Wenen. Daar hadden ze

een week lang veel bekijks met hun aardbol en de gevolgen van zeespiegelstijging, zonder weggestuurd te worden. Dat leerde hen dat dit kan bij elke organisatie die groot genoeg is, omdat niemand het overzocht heeft. Net als Banksy, een bekend kunstenaar, die zijn kunst grote musea in smokkelde. Ook het *fringe / franje festival* is een geweldige formule om naast de formele organisatie een podium te vinden. Mensen gaan namelijk niet naar een festival, die willen gewoon een leuke voorstelling zien, aldus Harmen. Dat levert soms wel een spannende relatie met de festival directeur op!

Broedplaats voor lokale democratie, met en door bewoners

Het [FabLab Amersfoort](#) is een open werkplaats voor computergestuurde productie. Hier wordt gewerkt met vooral zelfbouw en open source machines en met open source software. En zoveel mogelijk via 'open design', waarin je ook ontwerpen deelt. FabLab Amersfoort heeft aan de wieg gestaan van een manier waarop je dit met elkaar uitwisselt, wat nu is overgenomen door 40 labs in Europa en nog meer daarbuiten.

Wat mist Amersfoort? Een universiteit! Dus heeft De War een bordje aan de deur gespijkerd: Universiteit Amersfoort. Geen erkende universiteit met diploma's natuurlijk,

maar een universiteit waar kennis zelf centraal staat, zo geeft Harmen aan. Er zijn diverse projecten en onderzoeksgroepen actief, waaronder [Meet je Stad](#), waar inwoners zelf onderzoek doen naar de gevolgen en beleving van klimaatverandering. Dit project is gestart na een vraag van gemeente en waterschap. Zij stelden deze vraag niet aan een bureau, waar je een rapport van terug krijgt, die bij een deskundige op het bureau beland. Maar zij vroegen dit aan de universiteit Amersfoort. Hiervoor zijn inwoners uitgenodigd om over mee te denken en mee te doen. Nu zijn er 30 tot 40 mensen actief in drie groepen met metingen met sensoren, het optekenen van verhalen van inwoners en het observeren van de gevolgen van klimaatverandering voor de flora en fauna in Amersfoort. Harmen laat een kleine printplaat rondgaan waarmee door bewoners op vele plaatsen in de stad de temperatuur en luchtvochtigheid zijn te meten en waar andere sensoren zijn aan te koppelen voor bijvoorbeeld meting van de bodemvochtigheid, neerslag, zonstraling, fijnstof of geluid. Zo'n meetstation kost minder dan € 50 en deze zomer worden er 50 van in de stad geplaatst. Het doel is niet alleen data te verzamelen, maar ook om kennis tussen de deelnemers te delen.

Het belang van open data

Voor al deze initiatieven is vanuit diverse organisaties en instituten steeds meer belangstelling. Deze ontwikkelingen zijn echter alleen mogelijk met open data. In de huidige tijd zijn data ook als *commons* te beschouwen. Gegevens zoals de AHN, LGN of bodemdata zijn eigenlijk van ons allemaal. Voor veel bedrijven zit of zat er natuurlijk een verdienmodel achter het afschermen van deze data. Maar het openen van deze data is een uitnodiging naar inwoners, die daar dingen mee kunnen doen die je zelf niet van te voren had kunnen verzinnen.

Van een *right to use* naar een *will to share*

Verder uitgezoomd schets Harmen een transitie naar een maatschappij met andere afhankelijkheden, een *peer to peer* model met gelijken in maatschappij waarvoor geen top down structuur nodig is. Hiervoor is eigenaarschap, empowerment, over diensten nodig. En een veel grondiger kennis bij alle mensen over duurzaamheid, energie, water, etc. In plaats van maximalisatie en een *right to use*, moeten we binnen de grenzen van de klimaateisen blijven en bewegen naar een *will to share*. Een interessante exercitie die je bij elke activiteit kan doen: waar werkt *top down* goed en waar zou *bottom up* goed werken? En

luister daarbij niet te veel naar de vraag of het wel mag. Als het geen schade berokkent, doe het dan gewoon. Daar is wel wat lef voor nodig. En de uitkomsten zijn veelal onzeker, een vastomlijnd eindresultaat is niet te geven. Maar je kan gewoon de eerste stap zetten en vandaar uit de volgende stap. Vanuit de chaos ontwikkelt iets nieuws. Daarbij zal veel mis gaan, maar je kan je focussen op wat wel lukt. We zijn niet bezig met één ding te ontwikkelen, maar over de hele linie te veranderen en zo te bouwen aan een nieuw ecosysteem.

Water als *common*

Maar wat is nu de relevantie hiervan voor de waterschappen? Harmen wil dit duiden door het lezen van twee boeken aan te bevelen: [Capitalism 3.0](#) van Peter Barnes en [‘Tegen verkiezingen’](#) van David Van Reybrouck.

‘Capitalism 3.0’ beschrijft een manier om onze commons, grond, water, lucht, olie, etc., beter te beschermen door de eigendomsrechten hiervan onder te brengen in een trust. Dan ontstaan er een soort bankiers of rentmeesters, die waken over deze commons. Dit is vergelijkbaar et de controle door monetaire centrale bankiers. Een voorbeeld waar dit in praktijk wordt gebracht, is het [Alaska Permanent Fund](#) dat de inwoners laat profiteren van de inkomsten van gewonnen grondstoffen zoals olie en gas. Waterschappen beheren ook een common, water, wat voor iedereen heel belangrijk is. Water kan in een trust worden gebracht, waar iedereen aandeelhouder van is. ‘Tegen verkiezingen’ is een antwoord op het bestuur van een samenleving door een klasse van beroepspolitici, bestuurders en instituten en het democratisch tekort daarvan. De schrijver pleit voor versterking van de democratie door loting onder alle inwoners. Bij elk besluit worden inwoners door lozing gekozen om dit besluit te nemen. Als je bent ingeloot, ben je deelgenoot en medeverantwoordelijk voor het besluit. Zo kunnen inwoners meer worden betrokken bij besluiten over de commons ‘water’. Op het blog [Loting.nu](#) is meer te lezen over het gebruik van loting en de zoektocht door inwoners van Amersfoort die hiermee een experiment willen uitvoeren.

Pitches geselecteerde TROTS-projecten

Om 12 uur stelt Frans ter Maten het volgende leermoment vast: stop het programma nooit te vol. Het onderdeel 'Natuurlijk ontwikkelen' wordt een volgende keer gedaan. We gaan meteen door met de pitches van TROTS-projecten.

Frank Wissink van Waterschap Rijn en IJssel bijt de spits af met zijn pitch over waterbewustzijn. Wat is waterbewustzijn? Als je aan inwoners van de wijk Coehoorn in Arnhem zou

vragen waar zij aan denken bij 'water', dan is het goed mogelijk dat je 'de waterspuwer' in het [stadspark Coehoorn](#) als antwoord krijgt. Kosten € 1.500. En niet de Rijnkade waarvan de verbetering vele miljoenen gaat kosten. De boodschap hierbij is: het ene moet je vooral doen en het andere moet je blijven doen.

Waterschap Zuiderzeeland werkt samen met de gemeente aan een nieuwe generatie waterplan voor Almere, zo vertelt Jan

Nieuwenhuis. Dit gebeurt niet op een klassieke manier, maar hiervoor is in maart een [waterweek](#) georganiseerd. Verder werken de 7 gemeenten in Flevoland en het

waterschap samen aan een watervisie voor het hele beheergebied.

Jan van Hoek geeft aan dat Waterschap Vechtstromen sinds 2000 actief is met de Klimaatactieve Stad, samen met een netwerk van gemeenten,

kennisinstellingen, organisaties en inwoners. Hij is dan ook erg blij met het [Living Lab](#) voor klimaatadaptatie in de Twentesteden en Zwolle. Hij schets drie belangrijke pijlers: interactie met partners, delen van kennis met de partners en uitvoering van projecten. Er zijn vele projecten om trots op te zijn. Deze projecten zijn een vliegwiel voor adaptatie. Daarbij wordt steeds weer een combinatie gezocht met bijvoorbeeld recreatie, economie, energie, groen, leefbaarheid of hitte.

Waterschap Rivierenland is ook al langer actief met KAS, aldus Mathieu Gremmen. Bijvoorbeeld in Nijmegen met Cool Nature, of in West Maas en Waal en Ubbergen. Met projecten steeds rond andere

facetten en met wisselende partners. Voor de regio Rijk van Nijmegen en Land van Maas en Waal willen we de [klimaattrisico's](#) van het

vaker te nat, te droog en te warm, beter in beeld krijgen. En die zichtbaar maken om het bewustwordingsproces in gang te zetten.

Voor Ariane Hoog is de oude Prodentfabriek, wat nu De nieuwe Stad is, een persoonlijk weerzien waar ooit haar loopbaan is begonnen. Waterschap

Amstel Gooi en Vecht is actief met onder meer het programma [Rainproof](#). In dit programma zoeken we met inwoners en bedrijven hoe je de klimaatbestendige stad kan vormgeven. Dit willen we zo ook in andere gemeenten gaan doen. Als waterschap lopen we daarbij tegen dezelfde vragen aan zoals 'hoe om te gaan met open data' en 'hoeveel ruimte kunnen we geven'. Daarom is dit een inspirerende bijeenkomst.

William de Kleijn van Waterschap Aa en Maas vertelt aan de hand van een meegenomen krantenartikel over de [oproep van het](#)

[waterschap](#) aan juist inwoners, verenigingen en bedrijven in dorpen en steden om de leefomgeving klimaatbestendig te maken en te verbeteren. Dit onder het motto 'Samen anders doen met water en groen!' Een initiatief waar je trots op kan zijn,

maar ook met een onzekere uitkomst. Hier is een subsidieregeling aan gekoppeld met drie laagdrempelige criteria: het moet in bebouwd gebied zijn, een blijvende bijdrage geven aan water en groen en samenwerking is verplicht. De bijdrage is 30% met een maximum van € 5.000 per initiatief. Eén van de initiatieven is de aanleg van infiltratiekratten door bewoners in hun achterom.

Frans ter Maten sluit de pitches af met zijn trots op [Meet je Stad](#). Hij heeft het gevoel dat dit ons verder gaat brengen. Dat bewoners zelf gaan bepalen wat ze belangrijk vinden om te gaan meten. Naast de metingen die het waterschap zelf uitvoert. Wat dit gaat opleveren, weten we nog niet. Het is een nieuwe manier om vorm te geven aan klimaatadaptatie en bewustzijn.

Volgende bijeenkomsten zijn niet geprogrammeerd. Graag wil Frans ter Maten het stokje overgeven aan..... Jan van Hoek neemt de uitnodiging aan en neemt de kaart 'De Kracht van Water' mee.

De volgende bestuurlijke KAS-bijeenkomst zal in het najaar bij Vechtstromen plaatsvinden.

Naast de bestuurlijke bijeenkomsten organiseren waterschappen ook ambtelijke bijeenkomsten. Op vrijdag **27 juni** host Waterschap Amstel, Gooi en Vecht op de **bijeenkomst 'faciliteren kan je leren'**, waarbij ook alle waterschappen zijn uitgenodigd.

Save the date!

Workshop "Faciliteren kun je leren!"

Hoe kunnen waterschappen meer open staan voor initiatieven uit de stad en deze benutten voor onze eigen maatschappelijke opgaven?

Maandag 27 juni 2016, 13 – 17 u (met lunchinloop)
Hoofdkantoor Waternet, Amsterdam

Met: Geurt van Randerlaan (moderator) en inspiratie vanuit gemeenten
Doelgroep: Waternet en KAS waterschappen: watertoetsers/planadviseurs, planvormers, netwerkers en hun leidinggevenden

Meld je aan bij merel.boontje@waternet.nl

Voor vragen, ideeën, initiatieven en suggesties zijn Cees van Bladeren en Michelle Talsma de centrale aanspreekpunten bij Unie en STOWA. Wiebe van der Ploeg van Waterschap Hunze en Aa's is de Unie bestuurder, die Stefan Kuks is opgevolgd als ondersteuner van de KAS-beweging.